

kedveltem, vagy éppenséggel féltém tőlük, és a szerepvers arra is lehetőséget kínált, hogy belülről próbáljam „letapogatni” és megérteni őket, és ez már egy lépés volt a próza felé. Később aztán megtettem a következőt is, utóvégre nemigen lehet kizárólag szerepversekét írni, és a próza vagy legalábbis annak bizonyos fajtája, mondhatni, „átlátszó”, vagyis nem feltétlenül szükséges az elbeszélő személyét odaállítani az elbeszélés és az olvasó közé, illetve énelbeszélőt alkalmazva a szerepvershez hasonlóan működik, tartósabb megoldást kínált a lírai én hiányának problémájára.

Annak illusztrálására, hogy ezzel a bizonyos saját hanggal nemcsak nekem akadt problémám, hanem nem kisebb személynek, mint magának az angol királynőnek is – igaz, nem az empirikus, hanem a fiktív angol királynőnek –, felolvasok egy részletet Alan Bennett A KIRÁLYNŐ OLVAS című remek kisregényéből. A királynő, aki rákapott az olvasásra, és egy ideje írói terveket forgat a fejében, éppen egy hangversenyen van:

„Ez egy emberi hang, gondolta, miközben egy fiú klarinéton játszott: Mozart hangja, és ezt a hangot kivétel nélkül mindenki felismeri a teremben, pedig Mozart már kétszáz éve halott... A fiú befejezte, a közönség tapsolt, és a királynő, miközben maga is összeverte a tenyerét, közelebb hajolt a társaság egyik tagjához, mintha meg akarná osztani vele a fiú játéka fölött érzett elragadtatását. Valójában azonban azt akarta mondani neki, hogy ő már rövidesen betölti a nyolcvanát, és még mindig nem ismeri senki a hangját. Hazafelé az autóban egyszer csak megszólalt, bár mondani- valóját nem címezte különösebben senkinek.

– Nekem nincsen hangom.

– Nem is csodálom – felelte a herceg. – Amilyen rohadt meleg van! Kiszáradt a torkod, mi!”
Az enyém mindenesetre kiszáradt. Úgyhogy most be is fejezném.

Wilheim András

EGY PETRI-MOTÍVUM NYOMÁBAN

Mi számít egy irodalmi műben eredeti gondolatnak, eredeti képnek? Minden ízében újnak, soha nem voltak, sem mire sem utalónak kell-e lennie valamely megfogalmazásnak ahhoz, hogy azt valóban a szerző saját leleményének tekinthessük? Hol kezdődik az átvétel, az idézet, netán a plagizálás? Ha néhány átvett szó új, meghökkentő vagy váratlan összefüggésbe kerül, valóban átvételről kell-e beszélnünk – vagy inkább csak azt állapíthatjuk meg, hogy mint annyi minden más, az írott szó, a más által már rögzített gondolat is lehet ihlető forrás, új alkotói erőfeszítés kiindulópontja. Aligha lehetne a hatás szóval jellemezni ezt a jelenséget; párhuzamosságot sem föltételezhetünk a szavak számlálhatatlan kombinációs lehetőségét tekintve; ugyanakkor az esetek legtöbbszörében – még ha sértetten tiltakozik is a később jött szerző – a véletlen egybeesés szinte kizárt. Vannak olyan gondolati pályák, asszociációk, szókapcsolatok, amelyeket még azonos kultúrkörön belül is nemigen talál meg két szerző, hát még nyelveken, generációkon, neveltetésen, ízlésen és műfajokon átnyúlva.

Az effajta egyezések észrevétele: amennyire véletlenszerűen bukkan rájuk, annyira megörvendeztetik az olvasót. Nem a tettenérés izgalma miatt, hanem mert kivételes

alkalom, ha az alkotás titkos mechanizmusa egy pillanatra ily kendőzetlenül tárul fel – megmutatkozik az a szinte tudat alatt működő asszociációs reflex, amelyet általában a művek bonyolult textúrája és hermetikusan záruló felszíne takar el a kutató tekintet elől.

Minél műveltebb, olvasottabb valamely szerző – vagy éppen: minél rafináltabban bánik nagyon is tudott forrásaival –, annál szélesebb merítésű az asszociáció, az emlékezés; minél egységesebb valamely kultúra, annál inkább számíthatnak közkincsnek bizonyos újra felhasznált elemek. Éppen ezért oly szembeötlő, ha felbukkan egy-egy határozottnak tetsző utalás – ha a hivatkozás valamiképpen kívül esik az általánosan tudott területén. Még a nagyon meglepő képnek, megfogalmazásnak is lehet azonban titokzatos forrása – s ha sikerül is azonosítani valamely előképet, az nem az új felbukkanás érvényét, szépségét, pontosságát csorbítja. Hanem annak a hagyománynak a továbbélését bizonyítja, ami az antikvitás óta jellemzi a művészetet: vannak vándormotívumok, amelyekről olykor mindenki tud, olykor csak a nagyon vájtfülűek, s van olyannyira rejtett is, amelynek eredetét esetleg csak az alkotó ismeri – sőt: talán ő maga sem, mert szinte meglepetésszerűen bukkan elő az alkalmasnak látszó fordulat emlékezte legmélyéről.

Petri György NŐKRŐL című versének játékosan tragikus képét persze hajlamosak volnánk egyszeri, csodálatos leleménynek tekinteni:

*„Kettő már halott.
Egy – nem, kettő elhagyott.
Kettő halott, kettő elhagyott,
egyét a játszi sors még meghagyott.
Ha nevetek: előragyog,
összeszugarodott, kopár
ínyből, egy szál laza fog.”*

A forma és verselés keserű játékosága teszi egyáltalán elviselhetővé a szinte felfoghatatlan elmagányosodást és feloldhatatlan magányt ábrázoló, ám cseppet sem cinikus esetleírást.

Szinte szóról szóra ugyanez a kép fordul elő Jan Neruda magyarul AKI MÉG A KOLDUST IS TÖNKRETETTE címmel kiadott prágai történetében. Egy szerencsétlen koldusasszony próbálja megkönyékezni a környék legkedveltebb koldusát – ennek a koldusasszonynak egyetlen foga volt csupán. Vojtíšek úr, a legkiválóbb koldus elcsodálkozik, hogyan maradt meg az asszonynak ez az egyetlen foga. A magányát nyílt felajánkozással („*Még dunnám is van...*”) oldani kívánó koldusasszony így válaszol: „*Ah, ez a fog! [...] Tudja, úgy áll a dolog, hogy ha az ember egy fogát elveszti, az azt jelenti, hogy egy jó barátját vesztette el. Akik nekem jót akartak, és őszinték voltak hozzám, már mind a temetőben vannak. Mind. Csak egy maradt, egyetlenegy, de nem tudok róla. Nem tudom, hol van ez a jó barát, akit a kegyelmes Isten még az utamba rendelt. Jaj, istenem, milyen elhagyatott vagyok!*”^{*} S persze nem Vojtíšek úr lesz az utolsó jó barát – de mert nem lesz az, számára a végzetet jelenti.

Aligha kell hosszan elemezni a két szöveg egybecsengését. S persze a különbségét sem, hiszen a prózaidézet hosszabb epikus szerkezetbe illeszkedik, Petri verse meg egyetlen gesztussal rövidre zárt, folytathatatlan, magyarázhatatlan. Neruda enyhén a

* Götzl Andor fordítása.

szentimentálisba is hajlik, Petri szavaiból a póztalan könnyedség ellenére is süvít a fájdalom.

Lehet, hogy egy rejtett irodalmi toposz kétszeri felbukkanásának a tanúi vagyunk?

Adódik a kérdés: olvasta-e Petri Jan Neruda történeteit a régi Prágából? Mindenesetre olvashatta – hiszen a vers születésének idejére a gyűjtemény már többször is megjelent magyarul. Petri sokat olvasott, irodalmi műveltségének nyomait tudtommal nem kutatta még senki. A Neruda-motívum e furcsa felbukkanása azonban arra vall, hogy a Prágát oly igen kedvelő, más összefüggésben gyakorta emlegető költő figyelmét aligha kerülhette el a novellásgyűjtemény – s ha nem beszélt is róla (vagy erről már mit sem tudunk, tudhatunk), olvasmányélményének emlékét – mint annyi más személyes motívumáét s műveltségi tapasztalatáét is – lírája őrzi.

Radnóti Miklós versfordító-pályázat

Anakreón

72

Trák csikó, mit sandítasz rám két szemeddel, oly kegyetlen
mért szaladsz el? Azt hiszed tán, hogy nem értek semmihez?
Hej, ha vetnék szádba zablát és megülnélek keményen,
jó rövid kantárra fogva, majd betörnél, hidd csak el!
Ám te csak legelsz a réten, játszadozván könnyű lábbal:
nem került még lóhoz értő férfi, hogy felhágná rád.

Alkman

26. 1

Szentszavu, mézdalú szűzi leányok, öreg vagyok én már,
nem visz a lábam: a jégmadarak közül egy ha lehetnék!
Szállna a párom a víz tükörén velem, én sose félnék,
míg visz a szárnyain, isteni-égszinű csöppnyi madárkát.

Kopeczky Rita fordításai

Wystan Hugh Auden

ÉJSZAKAI VONAT

Át a határon, csattog a vágány,
Jön a postai csekk meg a pénzutalvány,
Levél a gazdagnak, levél a szegénynek,
A szomszéd lánynak, a bolti segédnek.
Fel, Beattockba, cammog egyre:
Lassú, de időben felérhet a hegyre.
A földeken át, keresztül a lápon,
A háta mögé sűrű gőzt lapátol,
Csönd-mérföldeken át horkol, zakatol,
Szélfújta vidéken a magas fű lehajol.
Ahogy közeleg, a madár odafordul,
Felméri vagonjait a reketyebokorból.
A collie terelné, de meg se rezzen;
Tovább bóbiskol, a mancsa keresztben.
A tanyán se riadnak föl az emberek,
De egy asztali kancsó meg-megremeg.

Friss a hajnal. Felért a dombra.
Glasgow-ba ereszkedik lefelé most,
A darurengetegben robotoló hajóvonták felé,
A sötét gyármezők felé, ahol a kohók
Gigantikus sakkfigurákként magasodnak.
Egész Skócia vár rá:
Sötét szurdokokban, halványzöld tengeröblök partján
Sóvárognak a hírre.

Szerelmeslevelek, szakítólevelek,
Köszönő levlapok, banki kivonatok,
Tértivevényes, ajánlott, portós,
Esküvőmeghívó, termékkatalógus,
Hirdetett állásra pályázó fogorvos,
Szívügyben esengő, rátarti, morózus,
Együtt mind, ami pletyka, mind, ami fontos,
A köznapi károk, a pénzügyi hírek,
Arcok a margón, hétvégi diák,
Férj üzleti úton, nyaraló diák,
Skót körbélyegző, francia bélyeg,
Unokák, nagynénik, menyek és vőfélyek,
Alföldi parte, felföldi parti,
A tengerentúlról, a Hebridákról
Tucatnyi színű boríték meg papiros,
Itt a liláskék, a fehér és a piros,

Van lankadt meg lelkes, meg csípős meg cserfes,
 Van szívét kiöntő, hűvös, győzedelmes,
 Géppel sokan írnak, kézzel kevesen,
 Van, aki gyöngybetűkkel, de egy szót se helyesen.

Ezrek alusznak még,
 Szörnyetegekről álmodnak,
 Vagy esti teáról, a barátokkal, kedvenc helyükön:
 Alusznak a dolgoz Glasgow-ban, ékszer Edinburghban,
 Gránit Aberdeenben,
 Álmodnak egyre,
 Felébrednek hamar, levélre várnak
 S ha meghallják a postást,
 Mindenkinék szaporább lesz a szívverése,
 Hiszen ki ne félne, hogy elfelejtik.

Imreh András fordítása

François Rabelais

PANTAGRUEL (I)

Részletek

Gulyás Adrienn fordítása

A fordító előszava

François Rabelais (1494–1553 k.) életműve közel fél évezred múltán is őrzi eredetiségét, frissességét: benne van az egész világ kiforgatva, feje tetejére állítva, összekeverve, újra kirakva, tükrözve, torzítva. Világot és nyelvet teremtett, azóta is páratlan gazdagságú és összetéveszthetetlen nyelvet, gondolkozásbeli és műfaji határokat feszegetett, rombolt, nyitott. Könyvében jószerivel minden ott van, amit az irodalom valaha is előtte, utána kitalált: pikaeszk, abszurd, groteszk, próza, vers, lovagregény és önnön paródiája, fejlődésregény, az izmusok előszele, halandzsa és filozófia, etika és ismeretterjesztés, teológia és a vaskos népi kultúra.

Rabelais vérbeli humanista tudós, félig-meddig autodidakta zseni, életét végigkíséri a tanulás: bencés és ferences diákként először a szabad művészetekben és a skolasztikus teológiában szerez jártasságot. Megfordul szinte minden jelentős francia egyetemen, Poitiers-ban, Párizsban, Bordeauxban, Toulouse-ban. Titokban humanista köröket látogat, s a hagyományos középkori tudást képviselő egyház rosszallásának fitytyet hányva megtanul ógörögül, hogy Hérodotoszt fordítson. Jogi tanulmányai után kilép a rendből, és az orvosi egyeteméről híres Montpellier-be megy, ahol rekordidő – hat hét – alatt megszerzi a licenciátust. Eredetiben olvassa Hippokratészt, és úgy kom-